

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sağlık sorunları ve hemşirelik bakımı

Health problems and nursing care experienced by seasonal agricultural workers

Sinan Aslan¹, Ramazan İnci¹

¹Batman Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü, Batman, Türkiye

ÖZET

Çalışmamızda, konu esaslı toprağa, tarıma bağımlı yaşayan ailelerin geçimlerini bu şekilde çalışarak karşılamak zorunda kaldıklarını, normal yaşadıkları yerlerden veya bölgelerden, çalışmak adına başka topraklara gidip tarım yapma süresi dediğimiz, dönemlik veya mevsimlik olarak çalışarak gelecek yıla kadar olan geçimlerini ve tüm masrafları karşılayacak paranın kazanılması için çalışmak zorunda olan işçi aileler literatürde var olan bilgiler ışığında ele alınacaktır. Yöntem olarak literatür taraması yapılabildiği alan yazınında var olan bilgiler sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: mevsimlik işçi; sağlık sorunları; hemşirelik bakımı

ABSTRACT

In our study, the subject matter is that families who are dependent on soil and agriculture have to earn their livelihoods by working in this way, they go to other lands to work from their normal living areas or regions, which we call the period of agriculture, working periodically or seasonally to earn money to meet all expenses and their livelihoods until the next year. working families who have to work for this will be discussed in the light of the information available in the literature. Literature review will be done as a method and the information available in the literature will be presented.

Keywords: seasonal worker; health issues; nursing care

Giriş

Türkiye'de topraksız veya yeteri kadar toprağı sahip olmayan çiftçiler başta olmak üzere, tarım alalarını miras yoluyla giderek küçülmesi ve parçalanarak birçok tarım alanı kendisi daha fazla yetmemeye başlamıştır. Sahip olduğu tarım alanında istediği kazancı elde edemeyen biraz toprağı olan ya da hiç olmayan çiftçiler, geçinebilmek amacıyla kalifiyeli olmayan ve bildikleri iş olan çiftçiliğe devam etmek için tarım ile ilgili faaliyetlerin fazla olduğu topraklara, "gezici (mevsimlik) ve/veya geçici (günübirlik)" olarak çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu işçilere "günlükçü veya mevsimlik işçi denilmektedir (Kahraman & Yılmaz, 2011; Yiğit, Çiçek & Öztürk, 2017). Tarımsal üretim için buldukları yöreden başka yöreye göç eden ve tarımsal üretimin bitiminde önceden yaşadıkları memleketlere veya evlerine dönüş yapan işçilere mevsimsel göçebe işçiler tabiri de kullanılmaktadır (Hurst, Temrine & Karl, 2007). Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Nüfus Dairesi tarafından mevsimlik tarım işçilerini;

1. Kendi ülkesinden başka ülkelere tarım yapmak amacıyla göç edenler,
2. İkinci grup ise, kendi ülkesi içinde bir başka yere göç edenlerdir. (Donham & Thelin, 2006).

Kalifiyesiz mevsimlik tarım işçileri daha çok basit sulama işleri, mısır, tütün ve pamuğunun çapalanmasında, fındık, narenciye, 'sarı altın' olarak tanımlanan kayısı, ülkemizin 'incisi' zeytin gibi ürünlerin hasat edilmesi gibi ihtiyaçları karşılamak amacıyla yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaktadırlar (Özğür, 1998).

Dünya'da Göçebe Mevsimlik Tarım İşçiliği Durumu

Gelirini tarımsal üretimde sağlayan ülkelerde, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve mevsimlik tarım işçileri, kaza, yaralanma,

hastalık ve erken ölümler açısından özel risk grubunda yer almaktadırlar. Dünyanın tarımla uğraşan yaklaşık 1,1 milyar gibi büyük bir bölümünün yine yaklaşık 3'te 1'i (450 milyon) olan mevsimlik işçileri, sürdürülebilir tarımsal üretiminde kalbi olarak tanımlanmaktadır (Hurst, Temrine & Karl, 2007). Yapılan literatür kayıtlarında ABD'de bir yılda 2,5 milyon kişi tarımda emek harcamakta ve bunların da hemen hemen yarısı (1,4 milyonu) dışarıdan tarım yapmak üzere gelen gezici tarım işçileri dediğimiz grup oluşturmaktadır (MİGA, 2012).

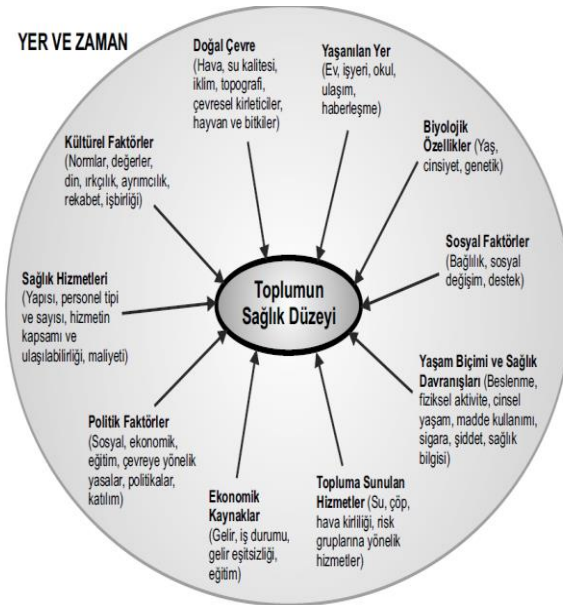
Türkiye'de Göçebe Mevsimlik Tarım İşçiliği Durumu

Ülkemizde tarım yeri oldukça önemli bir noktadadır. Bundan dolayı, istihdam alanında tarım sektörü önemli durumundadır. Bu nedenle, istihdam anlamında tarım sektörü listenin ilk 3'ünü oluşturuyor. TÜİK "Hane Halkı İşgücü (2005)" verilerine göre; aktif nüfusun %29.5'i tarım alanında çalışmaktadır. Aktif çalışan kadınların, %51.6'sı tarım alanında çalışmaktadırlar. Çalıştırılması 'Çocuk işçilik kanunlarına' göre yasak olan 15 yaş altı grubun çalıştırılması ile birlikte sayı daha da artmaktadır. (Mueller, Curtin, Hawkins, Williams & Lefkowitz, 1998; Avşar & Murşit, 2018; TÜİK, 2005). Nüfusun üçte biri (%35.1) kırsal alanda yaşamakta olup tarımın sivil istihdam içindeki payı %33.9'dur. TÜİK Hane Halkı İşgücü (2005) verilerine göre; tarımda çalışanların yarısı (%50.9) ücretsiz aile işgücü, yarısına yakını (%43.7) kendi hesabına çalışan ve işveren durumunda olanlar ve sadece %1.9'unu ücretli-yevmiyeli olarak çalışmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi sayısı için kesin veri bulunmamakla birlikte 750 bin ile 1 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir (Castaneres, 2001). TÜİK 2011 verilerine göre, nüfusun %26'sını tarım işgücünde çalışmaktadır. Tarım işgücünde çalışanların yaklaşık olarak yarısı (yaklaşık 6,3 milyon) mevsimlik tarım işçisi olduğu tahmin edilmektedir.

TÜİK 2016 yılı verilerine göre nüfusun %18.3'ü tarım sektöründe çalışmaktadır (TÜİK, 2016). Bu grup içerisinde küçükte olsa yer edinen çocuk grubu, psikolojik ve fiziksel birçok zorlukla karşı karşıya gelmektedir. Çalışma grubu içinde bulunan bu gruba terapötik yollarla kazandırılacak oyunsal aktiviteler az da olsa onların hangi ortamlarda olduğunu unutturacak ve oyun terapi yöntemi ile eski psikolojik ve mental sağlıklarını kazanacaklardır (İnci & Günay, 2019).

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşulları ve Genel Sağlık Sorunları

Bir toplumun sağlık düzeyini, biyolojik çevre ile ilgili etmenler (beslenmeden genetik durumlara, cinsiyetten yaşa), fiziksel çevre ile ilgili etmenler (kişilerin barındıkları yerlerden hava durumlarına, içtikleri sudan ses fazlalığına kadar sıralanabilir), sosyal çevre ile ilgili etmenler (toplumu ve bireyi doğrudan ilgilendiren; yaşama biçiminden çalışıp çalışmamasına, çocukları yetiştirme biçimlerinden kültürel yapılarına kadar her sosyal ilgi) sağlık, eğitim ve diğer sosyal hizmetler ile başlayan hizmetlerin varlığı, niteliği, gıda ve ulaşım politikaları belirler (Şimşek, 2012). Bütün bu etmenler, fiziksel ya da ruhsal hastalıklara ya da erken ölüme sebep olduğu bilinmektedir. Toplumun sağlık göstergeleri, ülkeden ülkeye, ülkelerin bölgeleri arasında ve hatta bölgelerin kendi içinde bile farklılıkları söz konusudur. Bölgeler arası eşitsizliği azaltmak için risk gruplarını belirlemek, bu risk gruplarının ihtiyaçlarını betimlemek ve ihtiyaçlara uygun müdahale projelerini geliştirmek gerekmektedir (Şimşek, 2012).

Şekil 1: Toplum sağlığını etkileyen durumlar (Yılmazel & Çetinkaya, 2016).

Tarım emekçileri grubu, konakladıkları yerlerin sağlıksız olması, yeterli beslenmeye ulaşamama, dikkatsizlik sonucu ortaya çıkan kazalar ve yaralanmalar, üreme sağlığı ile ilgili sıkıntılar, böcek ilacı zehirlenmeleri ve sağlık hizmetlerinden mahrum kalma gibi çeşitli sıkıntılarla sürekli olarak karşı karşıya kalınan bir gruptur. (Egemen, 2015; Fereli, Aktaç & Güneş, 2016).

Taşıma

Mevsimlik işçileri ulaşım giderlerini kendileri karşıladıkları için genellikle ihtiyaç duyacakları araç-gereçleri ve erzaklarını alarak iş sağlığı ve güvenliği önlemleri almadan ve taşıma şartları uygun olmayan minibüs ve kamyon kasalarında ulaşımı sağlamaktadırlar. Genellikle bu minibüsler ve kamyonlar eski, bakımsız ve kapasitesinin üzerinde yolcu ve eşya taşımaktadır. Yakın köylere ya da tarlalara giden mevsimlik tarım işçileri traktör römorklarında veya kamyon kasalarında taşınarak ulaşımı sağlanmaktadır (Akalin, 2018; Kaya & Özgülnar 2015)

Barınma

Mevsimlik tarım işçiler çadırlarda kalmaktadırlar. Ülkemizde mevsimlik tarım işçilerinin barınma koşulları incelendiğinde, çoğunlukla barınma için yerleşim merkezine uzak, yağmurlu havalarda yürümekte zorluk çekecek kadar çamur içinde olan ve ekili alan içerisinde barınma koşullarına uygun olmayan çoğunlukla bez, naylon çadır ya da biriket şeklinde yapılmış, korunaksız, ısınma ve aydınlatmanın uygun olmadığı, tuvalet, banyo, temiz içme-kullanma suyundan yoksun alanlarda yaşadıkları saptanmıştır (Şimşek & Koruk, 2008). Örnek verilirse, eskiden bataklık yerlerine yakın yaşam koşulları olan yerlerde ortaya çıkan hastalıklar, yine tarım yerlerine yakın yerleşimde olan bireylerde tarımda kullanılan kimyasalların zehirlenme ile başlayan kanserlere kadar uzanan çeşitli hastalıklara sebebiyet verdiği ortaya konmuştur. (Benek & Ökten, 2011; Atalay, 2017).

Sosyal güvenlik

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları sorunlarının belirlenmesi ve çözümü amacıyla Başbakanlık tarafından 24 Mart 2010 tarihinde "Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Hakkında Genelge" ile mevsimlik tarım işçilerinin ulaşımı, barınma ve eğitim koşullarının düzenlenmesi sağlanmıştır. Genelgede yerel ve merkezi yönetimlere mevsimlik tarım işçilerinin ulaşım, barınma ve eğitim koşullarının düzenlenmesi için özel yetkiler verilmiştir (Seleköz ve Bulut, 2013). Ne yazık ki mevsimlik işçilerin büyük bir çoğunluğunun bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadığı kayıtlarla gösterilmektedir.

Eğitim

Mevsimlik tarım işçilerin sürekli yer değiştirmelerinden dolayı çocukları ya okula gitmemekte ya da iş dönemlerinde devamsızlık yapmaktadırlar. Bu durumda çocukların eğitimlerinin aksamasına hatta okulu bırakmak zorunda kalmalarına neden olmaktadır (Kaya & Özgülnar, 2015).

Sağlık

Mevsimlik tarım işçileri sağlık hizmetlerine erişim konusunda büyük sıkıntı yaşamaktadırlar. Gebeler, doğum öncesi bakım, aşılama ve üreme sağlığı konularında; bebekler ve çocuklar aşılama ve büyüme ve gelişmenin izlenmesi konularında sağlık hizmetlerine erişmekte zorluk yaşamaktadırlar. Aynı zamanda çalışma ve barınma şartlarının uygun olmaması bağlı nedenlerden dolayı bulaşıcı hastalıklar (ishalli hastalıklar, bağırsak parazitleri, alt ve üst solunum yolu enfeksiyonları, hepatit B, brusella)daha fazla görülmektedir (Kaya & Özgülnar, 2015; Kahraman & Yılmaz, 2011; Şimşek & Kırmızıtoprak, 2013)

Beslenme

Mevsimlik tarım işçileri, kışın geçimini sağlamak amacıyla para biriktirdiklerinden beraberinde getirdikleri gıdaları tüketmektedirler. Bu durumdan kaynaklı olarak yetersiz ve

dengesiz beslenmektedirler (Özbekmezci & Sahil, 2004; Görücü & Akbıyık, 2010).

Diğer sorunlar

Mevsimlik işçilerin yerleştikleri yerlerde yeterli temiz su, tuvalet ve kanalizasyon sistemleri bulunmamaktadır.

Ücret

Mevsimlik işçilerin yaşadıkları en önemli sorunlardan biri de ücret sorunudur. İşçilerinin ücretlerini belirlenmesinde ve ödenmesinde çok büyük sıkıntılar görülmektedir. İşin ücretlendirmesi, işçilerin çalıştıkları işin türüne, tarım ürünün çeşidine, tarımsal faaliyetin yapıldığı bölgeye ve işçinin yaşı ve cinsiyeti vb. birçok etkenden etkilenmektedir. Çoğunlukla işçiler, düşük ücret ile çalıştırılarak emeklerinin karşılığını almamaktadırlar (Görücü & Akbıyık, 2010; Kahraman & Yılmaz, 2011; Kaya & Özgülnar, 2015).

İşveren ve araçlarla ilgili şartlar

İş bulamama kaygısı, ücretlerin yetersiz olma, ücretleri zamanında alma, aracı kişilere komisyon verme, işverenin çalışma saatini artırma ve daha fazla iş gücü beklentileri içinde bulunması mevsimlik tarım işçilerini zorlamaktadır (Kahraman & Yılmaz, 2011).

Dışlanma

Mevsimlik tarım işçiler, kültürel olarak farklı bölgelerden geldikleri için yöre halkının kendilerinin çeşitli nedenlerle dışlandıklarını düşünmektedirler (Kahraman & Yılmaz, 2011; Kaya & Özgülnar, 2015).

Pestisit kullanımı

Halk sağlığı açısından tarımsal ürünlere zarar veren yabancı otlar ve haşerelerle mücadelede kullanılan kimyasal ilaçlar (pestisitler) önemli risk faktörünü oluşturmaktadır. Pestisitlerin aşırı ve bilinçsiz kullanımı sonucunda insan ve çevre sağlığı olumsuz etkilenmektedir. Deri, ağız veya solunum yoluyla vücuda giren pestisitler, insan sağlığı üzerindeki etkileri fetusun oluşması ile başlar, plasentadan fetüse geçerek düşükler, konjenital anomalilere neden olmaktadır. Diğer yandan tarımda çalışan kadınlarda infertilite riski 4 kat arttığı da gösterilmiştir (Şimşek, 2012; Fereli, Aktaş & Güneş, 2016; Tiryaki, Canhilal & Horuz, 2010).

Yapılan çalışmalarda, kullanılmış ve çevreye atılmış boş pestisit şişeleri ve kutuları çocuk tarafından oynandığı, içerisine temiz içme suyu veya bulaşık deterjanı konularak kullanıldığı gözlenmiştir (Şimşek, 2012; Fereli, Aktaş & Güneş, 2016).

Mevsimlik tarım işçileri, pestisitleri uygularken veya tarımsal ürünleri toplarken pestisit ile temas etmektedirler. Özellikle pestisitleri uygulanırken kişisel koruyucuların kullanılmaması (gözlük, eldiven maske), kişisel hijyen kurallarına uyulmaması (ilaçlamadan sonra duş alma, elbiselerin ayrı ve uygun şekilde yıkanma vb.) sonucunda akut ve kronik sağlık sorunları yaşamaktadırlar. Tarım işçilerinin bilgi eksikliğinin olması, bulaşıcı ve kronik hastalıkların önceliği olması, sağlık personelinin toksik etkilenim büyüklüğünün farkında olmayışı, kayıt sistemlerinin de zehirlenme vakalarının ve başka sağlık sorunları ile ilgili hastalık (morbidite) ve ölüm (mortalite) ortaya çıkmaması tanı ile ilgili engellerin olduğunu gösterir (Şimşek, 2012; MİGA, 2012).

Kas iskelet sistemi rahatsızlıkları

Bu meslek grubunda çalışan işçiler; aşırı stres, sürekli ve tekrarlı postürü bozuk hareketler, molasız ve uzun çalışma, sıcak-soğuk durumu gözetilmeksizin çalışma, yükleri ağır ve

şekilsiz taşıma gibi durumlara maruz kalmaktadırlar (Şimşek, 2012; Şimşek, Kara, Yaşar & Yıldırımkaaya, 2015).

Kaza ve yaralanmalar

Tarımda göz ardı edilemeyecek kadar yaralanmalar ve ölümlerin olduğu, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) araştırmaları ile bir yıl içinde ortalama 2,31milyon işçide mesleki ve iş kazaları görüldüğünü tahminleri paylaşılmaktadır (Bunlarında 358.000 ölümlerle sonuçlanan kazalar, 1,95 milyonuna yakını da iş ile ilgili hastalıklar) (Şimşek, 2012; MİGA, 2012).

Hemşirelik Bakımı

Hemşirelik kanunlarının içinde var olduğu gibi hastanede nasıl ki hemşirenin görevi bireyin sağlığını korumak ve uygun çevre oluşturmak için çalışmak ise, iş sağlığı hemşiresinin de amacı çalışan için sağlıklı çevre imkanlarını oluşturmak ve çalışanın sağlığını korumaktır. İş sağlığı hemşiresinin bilgi temelini; epidemiyoloji, endüstriyel hijyen, toksikoloji, iş güvenliği ve hemşirelik bilimleri ile ilgili kavram ve kuramlar oluşturmaktadır (Esin, 2008). İş yeri hemşireliğinin diğer bir tanımı ise; işçilerin sağlıklarının iyileştirilmesini ve korunmalarını sağlayarak verimliliği artırmak üzere sağlıkla ilgili tüm pratikleri ve yöntemleri uygulamaktır. Hastanede çalışan hemşire grupları gibi, iş yeri hemşiresinin de görev yeri işçilerin olduğu yerdir. (Gökdemir & Yıldız, 2008). Temel roller açısından iş sağlığı hemşireleri; eğitimci, danışmanlık, bakım verici ve yönetici şeklindedir. Mevcut rolleri açısından iş sağlığı hemşiresi; hemşirelik bakımı standartlarını geliştirme ve bakımı verme, her konuda eğitim ve araştırmada bulunma, mesleki ve kişisel olarak kendini geliştirme gibi kriterlere sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır (Yiğit, Çiçek & Öztürk, 2017).

Bu bağlamda mevsimlik tarım işçilerine bakım veren halk sağlığı hemşireliği, bu işçilerin hemşirelik gereksinimlerini bilmek zorundadır. Barınma sorunu, temiz içme ve kullanma gibi önemli sorunlarda eğitici ve danışmanlık rolünü kullanmalıdır.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek

Bu çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Hakem Değerlendirmesi

Dış bağımsız.

Yazar Katkıları

S.A.,R.İ: Tasarım, Literatür taraması, Yazma - orijinal taslak.

Kaynaklar

- Akalın, M. (2018). Mevsimlik tarım işçilerinin barınma koşullarının değerlendirilmesi: Yenice, tarsus, silifke örnekleri. *Sosyal Güvence*, 13, 1-30.
- Atalay, B. I., Önsüz, M. F., Işıklı, B., Emirali, G. Ö., Ayhan, E., & Metintaş, S. (2017). Mevsimlik tarım işçileri ve ailelerinin sağlık kuruluşlarına başvuru tercihleri. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 39(3), 18-26.
- Avşar, S., & Murşit, I. (2018). Türkiye'de mevsimsel işgücü hareketliliği ve mevsimlik tarım işçilerinin çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar: Manisa/Alaşehir örneğinin

- incelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(14), 176-192.
- Benek, S., & Ökten Ş. (2011). Mevsimlik tarım geçicilerinin yaşam koşullarına ilişkin bir araştırma: Hilvan ilçesi (Şanlıurfa) örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 653 -676.
- Castanares, T. (2001). Migrant health issues: Outreach services. Erişim Tarihi: 08.09.2020. <http://www.nefh.org>.
- Donham, K. J., & Thelin, A. (2006). *Agricultural medicine occupational and environmental health for the health professionals*. Blackwell publishing.
- Egemen, E. A. (2015). *Mevsimlik tarım işçileri ve barınma sorunları* (Yüksek lisans tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Esin, N. M. (2008). Türkiye'de iş sağlığı hemşireliği ve gelişmeleri. *Hemşirelikte Araştırma ve Geliştirme Dergisi*, 10(1), 4-9.
- Fereli, S., Aktaç, Ş., & Güneş, F.E. (2016). Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları, beslenme durumları ve görülen sorunlar. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 36-47.
- Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (2012). "Tarımda mevsimlik işçi göçü, Türkiye durum özeti", İstanbul.
- Gökdemir, N., & Yıldız, A. N. (2008). İş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinde hemşirelik hizmetlerinin önemi, *İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*, 37, 13-16.
- Görücü, İ., & Akbıyık, N. (2010). Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliği: Sorunları ve çözüm önerileri, hikmet yurdu düşünce – yorum. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 3 (5), 189-219.
- Hurst, P., Termine, P. & Karl, M. (2005). Agricultural workers and their contribution to sustainable agriculture and rural development. International Labour Organization, Food and Agriculture Organization, International Union of Food, Agricultural, Hotel, Restaurant, Catering, Tobacco and Allied Workers' Associations.
- İnci, R., & Günay, U. (2019). Knowledge, opinions and practices of pediatric nurses about therapeutic play. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(3), 547-551.
- Kahraman, K., & Yılmaz, A.S. (2011). Mevsimlik tarım işçileri ve enformel ilişkiler ağı: Giresun'da çalışan mevsimlik tarım işçileri üzerine bir araştırma. *ZfWT*, 3(1), 211-226.
- Kaya, M., & Özgülner, N. (2015). Mevsimlik (gezici/geçici) tarım işçilerinin iki yerleşim birimindeki yaşam koşulları ve sağlık durumlarına niteliksel bakış. *Turkish Journal of Public Health*; 13(2), 115-126.
- Özgür, E. M. (1998). *Türkiye nüfus coğrafyası*, GMC Basın-Yayın Ltd. Şti., Ankara.
- Mueller, K. Y, Curtin, T., Hawkins, D., Williams, D. M., & Lefkowitz, B. (1998). Building a research agenda: Responding to the needs of community and migrant health centers. *Journal of Rural Health*. 14(4), 289-294.
- Özbekmezci, Ş., & Sahil, S. (2004). Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal, ekonomik ve barınma sorunlarının analizi, *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(3), 261-274.
- Şimşek, Z., & Koruk, İ. (2008). Şanlıurfa il merkezinde gezici mevsimlik tarım işçisi kadınların ve çocuklarının gezici sağlık hizmeti yoluyla sağlık hakkının korunması projesi raporu. Sabancı Vakfı.
- Şimşek, Z. (2012). Mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin ihtiyaçlarının belirlenmesi araştırması nüfus / tarım işgücü göçü / yaşam koşulları / üreme sağlığı birleşmiş milletler nüfus fonu, Kasım 2012, Ankara.
- Şimşek, Z., Kara, B., Yaşar, G., & Yıldırımkaaya, G. (2015). Mevsimlik tarım işçisi gençlerin adolesan dönemde büyüme-gelişmeye yönelik endişeleri ve sağlık hizmeti kullanımı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 14(3), 189-197.
- Şimşek, Z., & Kırmızıtoprak, E. (2013). Mevsimlik tarım işçisi gençlerin sağlıklı yaşam bilgi ve davranışlarına akran eğitiminin etkisi. *Turkish Journal of Public Health*, 11(1), 1-10.
- Tiryaki, O., Canhilal, R. & Horuz, S. (2010). Tarım ilaçları kullanımı ve riskleri. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 26(2), 154-169.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2005). Nüfus ve konut araştırması 2005. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2011). Nüfus ve konut araştırması 2011. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Yiğit, B., Çiçek, Ö., & Öztürk, M. (2017). Gezici mevsimlik tarım işçileri ile yerel mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştırmalı analizi: Isparta ili örneği. *Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 1-25.